

PARANORMALNI, TRANSCENDENTNI IN DRUGI POSEBNI POJAVI: ODNOS DO NJIH, STOPNJA PREPRIČANJA VANJE IN NJIHOVO MISELNO RAZVRŠČANJE (PRELIMINARNA RAZISKAVA)

Janek Musek*,

Majda Humar, Gregor Jazbec, Maša Karpljuk, Nika Kavšek, Leonida Kobal, Metka Kordiš, Tanja Krapež, Salvatris Krže, Martina Lipušček, Andreja Pavlin, Marija Skodlar, Andreja Svab, Marjetka Torkar, Andrej Trampuž

Ključne besede

parapsihologija, paranormalni pojavi, transcendentni pojavi, zunajčutno zaznavanje

Key words

parapsychology, paranormal phenomena, transcendent phenomena, extrasensory perception

POVZETEK

Zanimanje za pojave, ki presegajo vsakdanje izkustvo, je značilno za vse civilizacije, kulture in zgodovinske dobe. Raziskovanje teh pojavov je bilo bolj predmet religije, filozofije, umetnosti in okultnih ved, kakor pa resnih znanstvenih prizadevanj. Sistematično so jih začeli znanstveno raziskovati šele v okviru parapsihologije. Šele v novejšem času se začenjajo s temi pojavi ukvarjati uveljavljene znanosti, od fizike in fiziologije do psihologije.

Pri nas doslej ni bilo sistematičnih raziskovanj v zvezi s paranormalnimi, transcendentnimi in drugimi posebnimi pojavi. V pričujoči raziskavi smo skušali s pomočjo posebnega vprašalnika ugotoviti, koliko ljudje verjamejo v obstoj tovrstnih pojavov, kako jih kategorizirajo, pa tudi to, koliko so njihove ocene o teh pojavih

*Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Aškerčeva 2

povezane z različnimi osebnostnimi lastnostmi. Izkazalo se je, da vzorec respondentov ocenjuje verjetnost navedenih pojavov zelo različno, od takšnih, ki jim pripisuje precejšnjo verjetnost (npr. slutnje, bioenergija, telepatija), do takšnih, ki jim ljudje v povprečju presojujejo kot malo verjetne (npr. čarovništvo, strahovi, pretvarjanje snovi, vampirji). Pokazalo se je tudi, da na ocene respondentov vplivajo spol, starost in osebnostne poteze. Multivariantne analize so pokazale, da respondenti razvrščajo ocenjevane pojave v več skupin, ki le v grobem ustrezajo strokovno definiranim kategorijam teh pojavov.

ABSTRACT

Paranormal and transcendent phenomena aroused interest and fascination in all civilizations, cultures and historical periods. They have been the subject of concern for religion, philosophy, the arts, and occult learning much more than for science. The scientific research of them has been initiated with the establishment of parapsychology, and only recently they became the subject of serious research in well-established disciplines from physics and physiology to psychology.

In our country the systematic research of paranormal and transcendent phenomena has been missing so far. In the present study, a special questionnaire has been applied in order to discover, how the respondents (the sample was roughly representative for Slovene population) rated the probability of the existence of listed paranormal and transcendent phenomena, how they categorize them and also, how their ratings and appraisals depend on personal characteristics. The results showed a wide range in the adjudged probability of rated phenomena, from the very probable ones (such as presentiments, telepathy, bioenergetic phenomena) to the very improbable (magic, transubstantiation, vampirism). Multivariate analyses of the ratings yielded dimensions and clusters that roughly resemble the official categorization of paranormal and transcendent phenomena. The results also showed the influence of gender, age and personality traits.

UVOD

Človekov duhovni svet je mnogo širši in globlji od običajnega vsakdanjega izkustva. V vseh dobah in kulturah so se ljudje zanimali za pojave, ki presegajo to izkustvo. Kulturno, zlasti versko izročilo vseh kultur in civilizacij pogosto obravnava takšne pojave kot posebno pomembne, saj kažejo na višje, celo absolutne razsežnosti biti in človekove eksistence v njej (Haas, 1979). V literaturi najdemo vrsto oznak za te pojave: nadnaravni, mistični, okultni, paranormalni, transcendentni, mejni, posebni itd. Dejstvo je, da so se s temi pojavi veliko bolj ukvarjale religija, filozofija in umetnost, kakor pa znanost. To je razumljivo, saj se znanost, posebno naravoslovna, ukvarja z naravnimi pojavi, deluje v območju materialne stvarnosti. Mnogim se zdi, da se tovrstni pojavi že po definiciji izmikajo znanstvenemu raziskovanju.

Po drugi strani se zdi nesmiselno, da ostajajo tako pomembna področja nesporno izpričanega človeškega izkustva znanstveni tabu. V psihologiji, predznanstveni in znanstveni, se raziskovanju teh področij ni mogoče izogniti. Zato je razumljivo, da je tradicija tovrstnih raziskovanja razmeroma dolga. To velja posebno za področje ti. paranormalnih pojavov, ki jih proučuje parapsihologija (zunajčutno zaznavanje,

kamor sodijo telepatija, jasnovidnost in prerokovanje in drugi pojavi, kot npr. psihokineza ali telekineza), vendar pa tudi za proučevanje okultnih pojavov (npr. magije), ekstatičnih, medijskih in mističnih izkustev (npr. zunajtelesno izkustvo, obsmrtna doživetja), pa nazadnje transcendentnih pojavov, kot so npr. obstajanje in delovanje višjih sil in bitij, spiritalna, posmrtna eksistenca, reinkarnacija ipd.

V zvezi z vsemi temi pojavi se poraja vrsta vprašanj, ki so za psihologijo zanimiva. Kako si te pojave predstavljamo, koliko verjamemo vanje? Kako jih povezujemo med seboj, razvrščamo, kategoriziramo? Kako jih doživljamo, kakšna je psihološka struktura pričevanj o teh pojavih? Kakšne so medosebne, skupinske in kulturne razlike v pojmovanjih in doživljanjih tovrstnih pojavov? Gotovo lahko tem osnovnim vprašanjem dodamo še veliko novih.

Pri nas zelo zaostajamo v tovrstnem raziskovanju. Pri tem ne mislim samo na klasične parapsihološke raziskave paranormalnih pojavov, ki jih pri nas praktično ni bilo (razen posamičnih, večinoma neobjavljenih poskusov). Pogrešamo celo raziskav anketnega tipa, ki bi nam povedale nekaj o odnosu slovenske populacije do teh pojavov, in o njihovi razširjenosti. V svetu je bilo kar precej takšnih raziskav že pred časom (pregledno o tem poroča npr. Mischo, 1979), pozneje beležimo nove, med njimi nekatere zelo obsežne, celo mednarodne. Pri raziskovanju posameznih paranormalnih pojavov naletimo seveda na obilo problemov, tako pojmovnih kot metodoloških (Bauer, 1979). Pojemovna kategorizacija teh pojavov je vse prej kot enotna in jasna (Neher, 1990), mešajo se koncepcije, ki so znanstvenega značaja s koncepti, ki so bolj metafizični. Paranormalni pojavi so pogosto predmet kvaziznanstvenega in šarlatanskega pristopa, zaradi svoje raznovrstnosti jih je težko obravnavati enotno, kljub nenehnim poskusom, da bi oblikovali posebne znanosti o vseh paranormalnih pojavih (npr. psihotronika, bionika ipd.). To je kočljivo, saj gre za zelo različne kategorije pojavov, ki nimajo mnogo skupnega, še posebej, če strpamo skupaj res prav vse, kar ne sodi v svet znanega in raziskanega (poleg magije, parapsiholoških, mističnih in transcendentnih pojavov še denimo bioenergijo, ufologijo, inteligenco v vesolju, izgubljene civilizacije itd.). Laboratorijske raziskave paranormalnih pojavov so vprašljive zaradi njihove občutljivosti in težavne kontrole (Müller, 1979), raziskovanje spontanih paranormalnih pojavov je seveda s tega vidika še bolj problematično (Mischo, 1979; Neher, 1990). Ob vsem tem pa se področja raziskovanja mejnih, posebnih in paranormalnih pojavov nenehno širijo in poglobljajo. Klasičnim raziskovanjem, ki so se začela pri mesmerizmu, spiritizmu, medijskih pojavih (Gruber, 1979), se nato nadaljevala z raziskovanjem zunajčutnega zaznavanja in psihokineze (Mischo, 1979; von Lucadou, Bauer, 1979), lahko pridružimo nova raziskovanja na področju posebnih, ekstatičnih, meditativnih in mističnih doživetij (Neher, 1990), obsmrtnih in drigih transcendentnih doživetij (Neher, 1990, Trstenjak, 1993, Zaleski, 1991), bioenergetskih pojavov idr. (Neher, 1990).

V tej raziskavi smo hoteli dobiti preliminarne odgovore na nekaj vprašanj, ki so v zvezi s paranormalnimi, mejnimi in drugimi posebnimi pojavi pomembna s psihološkega vidika. Predvsem nas je zanimalo, kako pri nas ljudje ocenjujejo tovrstne pojave, koliko verjamejo v njihovo obstajanje in v kakšne kategorije jih intuitivno razvrščajo. Posebej smo želeli tudi raziskati, kako so njihove presoje in prepričanja odvisni od nekaterih individualnih značilnosti (spol, starost, osebnostne poteze).

Ker gre za preliminarno raziskavo, smo skušali v njej zajeti paranormalne, mejne in posebne pojave v kar največjem obsegu. Ta pa vključuje paranormalne pojave v ožjem smislu, torej pojave, ki jih proučuje klasična parapsihologija (telepatija, jasnovidnost, prerokovanja ali prekognicija, retrokognicija, slutnje in preroške sanje, psihokineza, materializacija) in okultne pojave (čarovništvo ali magija, pretvarjanje snovi), dalje pojave, ki jih pripisujejo posebno subtilnim energijam (bajaništvo, bioenergetika nasploh), transcendentne in mistične pojave (višja bitja in duhovne moči, obsmrtna doživetja in znamenja, posmrtno življenje, reinkarnacija, stik z duhovi) in posebne, neznane in neraziskane pojave, kot so nezemeljske in izginule zemeljske civilizacije, stiki z objekti in bitji iz drugih svetov in razsežnosti.

METODA

Raziskovalni načrt in spremenljivke

Raziskavo smo oblikovali kot korelacijsko in multivariantno raziskovanje prosto-ra 51 spremenljivk. Med temi je bilo 32 spremenljivk, ki so se nanašale na paranormalne, transcendentne in druge posebne pojave, spol, starost, izobrazba in 16 osebnostnih potez.

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 148 oseb, obeh spolov, različne starosti, različne socioekonomske, izobrazbene in poklicne strukture. Upravičeno lahko domnevamo, da predstavljajo dokaj reprezentativen vzorec tistih oseb, ki lahko miselno dojemajo in presojujejo paranormalne, transcendentne in druge posebne pojave, ki so predmet raziskovanja.

Gradivo

Uporabili smo anketni vprašalnik, ki je zajemal 32 različnih paranormalnih, transcendentnih in drugih posebnih pojavov. Za vsakega od njih so morali udeleženci oceniti s pomočjo petstopenjske ocenjevalne lestvice, kolikšna se jim zdi verjetnost, da tak pojav obstaja. Vprašalnik je vključeval naslednjih 32 pojavov (z velikimi črkami so navedene njihove okrajšave):

1. slutnje (SLUTNJE)
2. prenos misli (TELEPAT)
3. jasnovidno doživetje (JASNOV)
4. jasnovidne ali preroške sanje (SANJEPR)
5. preroško doživetje (PREROK)
6. videnje dogodkov iz preteklosti (VIDPRET)
7. psihokineza (PSKINEZA)
8. materializacija (MATERIAL)
9. spreminjanje snovi (TRANSSUB)
10. čaranje (MAG)
11. vampirji, volkodlaki (VAMPIR)
12. bioenergija (BIOENERG)
13. bioenergetsko zdravljenje (BIOZDRAV)
14. bajaništvo (BAJAN)
15. najvišje, absolutno bitje (BOG)
16. nadnaravna bitja, angeli (ANGEL)
17. zla sila, hudič (HUDI)

18. stik z nadnaravnim bitjem (STIKNADN)
19. posmrtno življenje (POSMRT)
20. obsmrtna doživetja (OBSMRT)
21. reinkarnacija, ponovno rojstvo (REINKARN)
22. spomin na prejšnje življenje (PREJZIV)
23. stik z duhovi (DUHOVI)
24. znamenja in sporočila pokojnih (ZNAMEN)
25. pomenljive prikazni (PRIKAZEN)
26. strahovi, strašenje (STRAHOVI)
27. pretekle, neodkrite civilizacije (ATLANT)
28. starodavna skrita znanja (PIRAMID)
29. zunajzemeljska inteligenca (INTELIG)
30. obiski nezemeljskih civilizacij na našem planetu (NZEMCIV)
31. stik s predmetom iz tujega sveta (NLP)
32. stik z bitjem iz tujega sveta (NZEMBITJ)

Verjetnost, da pojav obstaja, so udeleženci ocenjevali na petstopenjski lestvici, kjer so posamezne ocene pomenile:

1. povsem sem prepričan, da pojav obstaja
2. zdi se mi verjetno, da pojav obstaja
3. približno enako verjetno se mi zdi, da obstaja in da ne obstaja
4. ne zdi se mi verjetno, da pojav obstaja
5. povsem sem prepričan, da pojav ne obstaja

Poleg vprašalniških ocen smo za udeležence zabeležili tudi spol, starost, stopnjo izobrazbe (na petstopenjski lestvici od nedokončane osnovne šole do fakultetne izobrazbe), poklic in rezultate Cattellovega osebnostnega vprašalnika 16PF, ki meri 16 primarnih osebnostnih lastnosti.

Postopek

Udeleženci so najprej izpolnili posebej pripravljene anketni vprašalnik, nato pa tudi Cattellov osebnostni inventarij 16PF. Njihove rezultate smo vnesli v datoteko, ki smo jo statistično analizirali s pomočjo ustreznih računalniških programov (programski paket CSS in SPSS).

REZULTATI IN DISKUSIJA

Stopnja prepričanja v paranormalne, transcendentne in posebne pojave

Najprej si oglejmo, kako so respondenti ocenjevali verjetnost obstoja navedenih pojavov. Iz tabele 1 je razvidno, da v povprečju prisojajo razmeroma veliko verjetnost pojavom kot so slutnje (šesti čuti), bioenergija, zdravljenje s pomočjo bioenergije, telepatija, obsmrtna doživetja, obstoj skritih znanj in bajaništva. Sledi vrsta pojavov, ki jih v povprečju ocenjujejo kot dokaj verjetne (povprečne ocene okrog 2.5), med njimi npr. tudi obstoj najvišjega bitja (boga), inteligentnih bitij na drugih svetovih, preroških sanj, izginulih civilizacij, preroških doživetij, jasnovidnosti, jasnovidnega vpogleda v preteklost, posmrtnega življenja. Okrog nevtralne točke ali točke negotovosti se v povprečju sučejo ocene verjetnosti mnogih pojavov od psihokineze tja do reinkarnacije, spomina na prejšnje življenje in možnosti stika z nadnaravnimi bitji (zanimivo je, da se zdi ljudem obstoj duhov in angelov nekoliko ver-

jetnejši kot obstoj hudiča). Do čarovništva, pomenljivih prikazni in strahov so ocenjevalci že bolj skeptični, do možnosti materializacija in transsubstanciacije (spreminjanja snovi npr. v zlato) pa še bolj. Najmanj verjetno se jim zdi, da bi v resnici obstajala obskurna bitja kot so vampirji ali volkodlaki.

Tabela 1.
Ocene verjetnosti, da pojav obstaja.

SLUTNJE	1.580645
BIOENERG	1.785124
BIOZDRAV	1.813008
TELEPAT	1.895161
OBSMRT	2.104839
PIRAMID	2.121951
BAJAN	2.177419
INTELIG	2.338710
SANJEPR	2.390244
BOG	2.500000
ATLANT	2.548387
PREROK	2.556452
JASNOV	2.614754
POSMRT	2.626016
VIDPRET	2.637097
PSKINEZA	2.838710
NZEMCIV	2.910569
ZNAMEN	2.943548
DUHOVI	2.959350
NLP	3.090164
ANGEL	3.105691
REINKARN	3.129032
STIKNADN	3.177419
PREJZIV	3.217742
HUDI	3.290323
NZEMBITJ	3.292683
MAG	3.330579
PRIKAZEN	3.346774
STRAHOVI	3.593496
MATERIAL	3.752066
TRANSSUB	4.387097
VAMPIR	4.552846

Kategorije paranormalnih, transcendentnih in posebnih pojavov

Zanimalo nas je tudi, kako ocenjevalci intuitivno (implicitno) razvrščajo in kategorizirajo navedene pojave. Se njihove razvrstitve ujemajo s teoretičnimi klasifikacijami? Na to vprašanje lahko odgovorimo s pomočjo multivariantnih analiz in v ta namen smo uporabili dve izmed njih: faktorško analizo in analizo klastrov. Na podlagi teh analiz lahko ugotovimo, katere od navedenih pojavov posamezniki ocenjujejo kot podobne, jih bolj ali manj nezavedno zdajajo skupaj, ko jih presojujejo.

Tabela 2 prikazuje medsebojne korelacije vseh 32 pojavov, dobljene na podlagi ocen s pomočjo anketnega vprašalnika. Te korelacije so tudi podlaga za faktorško analizo. Iz tabele je razvidno, da prevladujejo statistično pomembne korelacije (z vrednostmi okrog 0.20 in več) v rangu zmernih do srednje visokih, kar precej pa je tudi dokaj visokih. To pomeni, da so ocenjevalci v grobem jemali navedene pojave kot da imajo nekaj skupnega. Vendar pa hkrati vidimo že iz korelacijske matrike, da se ocene pri nekaterih pojavih medsebojno ujemajo bolj, kot se ujemajo z ocenami drugih pojavov. Pojavljajo se skupinska razvrščanja, ki jih natančneje lahko določimo s pomočjo nadaljnjih multivariantnih analiz.

Tabela 2.
Korelacije med 32 pojavi

spremen- ljivke	SLU TNJE	TEL EPAT	JA SNOV	SAN JEPR	PR EROK	VID PRET	PSKI NEZA	MATE RIAL	TRAN SSUB	MAG	VA MPIR
SLUTNJE	1	.47	.50	.45	.53	.47	.34	.26	.13	.39	.14
TELEPAT	.47	1	.58	.50	.52	.57	.54	.41	.25	.36	.13
JASNOV	.50	.58	1	.66	.67	.72	.63	.54	.41	.45	.29
SANJEPR	.45	.50	.66	1	.67	.54	.44	.45	.29	.45	.16
PREROK	.53	.52	.67	.67	1	.66	.51	.52	.35	.55	.23
VIDPRET	.47	.57	.72	.54	.66	1	.64	.53	.41	.53	.19
PSKINEZA	.34	.54	.63	.44	.51	.64	1	.69	.40	.57	.28
MATERIAL	.26	.41	.54	.45	.52	.53	.69	1	.57	.61	.33
TRANSUB	.13	.25	.41	.29	.35	.41	.40	.57	1	.39	.50
MAG	.39	.36	.45	.45	.55	.53	.57	.61	.39	1	.26
VAMPIR	.14	.13	.29	.16	.23	.19	.28	.33	.50	.26	1
BIOENERG	.41	.26	.40	.45	.39	.30	.29	.23	.08	.22	.08
BIOZDRAV	.54	.46	.60	.58	.54	.53	.43	.29	.16	.31	.11
BAJAN	.37	.43	.53	.51	.53	.40	.44	.35	.22	.29	.17
BOG	.33	.22	.31	.30	.42	.28	.23	.27	.22	.20	.07
ANGEL	.29	.24	.39	.33	.43	.29	.26	.25	.24	.18	.24
HUDI	.28	.20	.35	.31	.44	.21	.35	.42	.26	.30	.27
STIKNADN	.32	.37	.51	.48	.44	.50	.44	.36	.25	.44	.23
POSMRT	.46	.38	.46	.44	.46	.48	.44	.26	.20	.34	.17
OBSMRT	.49	.34	.53	.43	.45	.51	.46	.21	.17	.23	.10
REINKARN	.42	.39	.48	.56	.47	.56	.50	.40	.29	.47	.22
PREJZIV	.41	.40	.51	.50	.48	.55	.47	.38	.32	.41	.19
DUHOVI	.46	.44	.59	.56	.62	.59	.52	.52	.33	.58	.20
ZNAMEN	.45	.44	.58	.59	.58	.49	.50	.51	.35	.54	.24
PRIKAZEN	.36	.40	.53	.47	.39	.42	.48	.54	.41	.42	.38
STRAHOVI	.22	.15	.39	.40	.42	.20	.17	.42	.35	.35	.39
ATLANT	.47	.26	.44	.42	.37	.41	.34	.32	.21	.36	.23
PIRAMID	.56	.38	.44	.47	.41	.47	.31	.26	.21	.35	.15
INTELG	.51	.42	.46	.45	.35	.39	.42	.28	.22	.38	.19
NZEMCIV	.34	.37	.39	.43	.34	.46	.42	.33	.23	.37	.14
NLP	.33	.30	.41	.38	.42	.45	.37	.31	.34	.32	.24
NZEMBITJ	.38	.37	.43	.44	.41	.40	.41	.32	.31	.31	.20

spremen- ljivke	BIOE NERG	BIOZ DRAV	B AJAN	A BOG	A NGEL	A HUDI	STIK NADN	PO SMRT	OB SMRT	REIN KARN	PRE JZIV
SLUTNJE	.41	.54	.37	.33	.29	.28	.32	.46	.49	.42	.41
TELEPAT	.26	.46	.43	.22	.24	.20	.37	.38	.34	.39	.40
JASNOV	.40	.60	.53	.31	.39	.35	.51	.46	.53	.48	.51
SANJEPR	.45	.58	.51	.30	.33	.31	.48	.44	.43	.56	.50
PREROK	.39	.54	.53	.42	.43	.44	.44	.46	.45	.47	.48
VIDPRET	.30	.53	.40	.28	.29	.21	.50	.48	.51	.56	.55
PSKINEZA	.29	.43	.44	.23	.26	.35	.44	.44	.46	.50	.47
MATERIAL	.23	.29	.35	.27	.25	.42	.36	.26	.21	.40	.38
TRANSUB	.08	.16	.22	.22	.24	.26	.25	.20	.17	.29	.32
MAG	.22	.31	.29	.20	.18	.30	.44	.34	.23	.47	.41
VAMPIR	.08	.11	.17	.07	.24	.27	.23	.17	.10	.22	.19
BIOENERG	1	.58	.62	.33	.25	.16	.20	.21	.42	.36	.32
BIOZDRAV	.58	1	.66	.23	.22	.16	.25	.26	.37	.36	.43
BAJAN	.62	.66	1	.30	.35	.31	.31	.31	.45	.39	.39
BOG	.33	.23	.30	1	.77	.65	.42	.48	.33	.25	.22
ANGEL	.25	.22	.35	.77	1	.73	.56	.54	.32	.27	.26
HUDI	.16	.16	.31	.65	.73	1	.51	.44	.22	.22	.17
STIKNADN	.20	.25	.31	.42	.56	.51	1	.65	.43	.46	.42
POSMRT	.21	.26	.31	.48	.54	.44	.65	1	.56	.68	.57
OBSMRT	.42	.37	.45	.33	.32	.22	.43	.56	1	.42	.38
REINKARN	.36	.36	.39	.25	.27	.22	.46	.68	.42	1	.81
PREJZIV	.32	.43	.39	.22	.26	.17	.42	.57	.38	.81	1
DUHOVI	.27	.42	.41	.33	.36	.37	.58	.55	.50	.60	.63
ZNAMEN	.36	.39	.42	.46	.44	.50	.53	.48	.45	.56	.51
PRIKAZEN	.31	.35	.46	.36	.41	.49	.50	.38	.39	.54	.48
STRAHOVI	.17	.17	.20	.33	.37	.47	.37	.23	.07	.26	.16
ATLANT	.28	.36	.31	.08	.05	.20	.33	.28	.27	.37	.38
PIRAMID	.37	.46	.39	.08	.05	.10	.35	.33	.36	.40	.49
INTELIG	.33	.37	.35	.13	.14	.08	.36	.39	.46	.45	.47
NZEMCIV	.33	.33	.35	.09	.14	.06	.33	.39	.34	.46	.46
NLP	.40	.38	.39	.07	.24	.09	.38	.40	.46	.40	.43
NZEMBITJ	.38	.34	.36	.11	.24	.14	.48	.43	.49	.46	.44

spremen- ljivke	DU HOVI	ZN AMEN	PRIK AZEN	STRA HOVI	AT LANT	PIR AMID	INT ELIG	NZE MCIV	NLP	NZEM BITJ
SLUTNJE	.46	.45	.36	.22	.47	.56	.51	.34	.33	.38
TELEPAT	.44	.44	.40	.15	.26	.38	.42	.37	.30	.37
JASNOV	.59	.58	.53	.39	.44	.44	.46	.39	.41	.43
SANJEPR	.56	.59	.47	.40	.42	.47	.45	.43	.38	.44
PREROK	.62	.58	.39	.42	.37	.41	.35	.34	.42	.41
VIDPRET	.59	.49	.42	.20	.41	.47	.39	.46	.45	.40
PSKINEZA	.52	.50	.48	.17	.34	.31	.42	.42	.37	.41
MATERIAL	.52	.51	.54	.42	.32	.26	.28	.33	.31	.32
TRANSSUB	.33	.35	.41	.35	.21	.21	.22	.23	.34	.31
MAG	.58	.54	.42	.35	.36	.35	.38	.37	.32	.31
VAMPIR	.20	.24	.38	.39	.23	.15	.19	.14	.24	.20
BIOENERG	.27	.36	.31	.17	.28	.37	.33	.33	.40	.38
BIOZDRAV	.42	.39	.35	.17	.36	.46	.37	.33	.38	.34
BAJAN	.41	.42	.46	.20	.31	.39	.35	.35	.39	.36
BOG	.33	.46	.36	.33	.08	.08	.13	.09	.07	.11
ANGEL	.36	.44	.41	.37	.05	.05	.14	.14	.24	.24
HUDI	.37	.50	.49	.47	.20	.10	.08	.06	.09	.14
STIKNADN	.58	.53	.50	.37	.33	.35	.36	.33	.38	.48
POSMRT	.55	.48	.38	.23	.28	.33	.39	.39	.40	.43
OBSMRT	.50	.45	.39	.07	.27	.36	.46	.34	.46	.49
REINKARN	.60	.56	.54	.26	.37	.40	.45	.46	.40	.46
PREJZIV	.63	.51	.48	.16	.38	.49	.47	.46	.43	.44
DUHOVI	1	.78	.58	.32	.43	.46	.37	.38	.35	.42
ZNAMEN	.78	1	.70	.51	.42	.40	.33	.33	.34	.41
PRIKAZEN	.58	.70	1	.53	.30	.34	.37	.32	.29	.37
STRAHOVI	.32	.51	.53	1	.19	.14	.09	.13	.17	.22
ATLANT	.43	.42	.30	.19	1	.70	.57	.52	.35	.43
PIRAMID	.46	.40	.34	.14	.70	1	.59	.51	.43	.44
INTELIG	.37	.33	.37	.09	.57	.59	1	.76	.60	.64
NZEMCIV	.38	.33	.32	.13	.52	.51	.76	1	.75	.73
NLP	.35	.34	.29	.17	.35	.43	.60	.75	1	.87
NZEMBITJ	.42	.41	.37	.22	.43	.44	.64	.73	.87	1

Korelacijsko matriko smo analizirali s pomočjo faktorjske analize (metoda glavnih komponent z Varimax rotacijo). Po klasičnem Kaiserjevem kriteriju je bilo izločenih 6 faktorjev z lastnimi vrednostmi nad 1,00. Vseh šest ekstrahiranih faktorjev pojasnjuje nad 70 odstotkov celotne variance v interkorelacijski matriki. Očitno pa je prvi faktor izjemno ičočanî, saj sam pojasnjuje preko 40 odstotkov variance. Lahko ga imamo za neke vrste iġeneralni faktor paranormalnega in transcendentnegaî; kaže, da so respondenti ocenjevali navedene pojave v splošnem kot sorodne. To lahko na pogled razberemo že iz korelacijske matrike, kjer vidimo, da prevladujejo statistično pomembne korelacije.

Tabela 3 kaže nasičenja spremenljivk (ki pomenijo ocene paranormalnih in transcendentnih pojavov) s šestimi faktorjskimi dimenzijami. S prvim faktorjem so nasičeni bioenergetski pojavi (bioenergija, bioenergetsko zdravljenje, bajaništvo) in klasični paranormalni pojavi (jasnovidnost, prerokovanje, telepatija, jasnovidne sanje, slutnje idr.). Nižja nasičenja s tem faktorjem najdemo tudi pri vrsti drugih pojavov. Morda gre pri tem faktorju res za (spričo rotacije okleščeni) neke vrste iġfaktor paranormalnegaî. Bolj natančno bi ga lahko opredelili kot dimenzijo bioenergetskih in paranormalnih pojavov.

Drugi faktor visoko korelira s transcendentnimi bitji, posmrtnim življenjem, znamenji, prikaznimi in strahovi. Lahko ga označimo kot dimenzijo nadnaravnih transcendentnih pojavov.

Visoka nasičenja s tretjim faktorjem najdemo pri pojavih kot so spreminjanje snovi, materializacija, vampirji, strahovi, čarovništvo in prikazni. Gre torej za dimenzijo skrivnostnih in strašljivih okultnih pojavov.

Četrti faktor se predvsem povezuje s predstavniki in z obstojem nezemeljske inteligence in civilizacije (zlasti glede stika z njenimi objekti in pripadniki). Lahko ga poimenujemo za dimenzijo nezemeljske civilizacije.

Peti faktor nasiča pojave, ki so v zvezi z reinkarnacijo, prejšjim in posmrtnim življenjem in spiritualno eksistenco. Substancialna nasičenja pa najdemo tudi pri vrsti drugih paranormalnih in okultnih pojavov. Označimo ga lahko kot dimenzijo transcendentne eksistence.

Zadnji, šesti faktor korelira predvsem z obstajanjem izginulih zemeljskih civilizacij in znanj. Lahko ga opredelimo kot dimenzijo pozabljenih (propadlih) civilizacij in njihovega znanja.

Tabela 3.

Nasičenja spremenljivk s šestimi faktorskimi dimenzijami

spremenljivke	Faktor1	Faktor2	Faktor3	Faktor4	Faktor5	Faktor6
SLUTNJE	.487369	-.238675	.051195	-.189919	.271144	-.446663
TELEPAT	.542329	-.058175	-.151751	-.167918	.421985	.035920
JASNOV	.600419	-.206693	-.330128	-.195742	.404813	-.090305
SANJEPR	.514554	-.221622	-.204130	-.173170	.381049	-.274954
PREROK	.577776	-.298462	-.285775	-.113568	.378719	-.119058
VIDPRET	.508802	-.057635	-.235691	-.222621	.597616	.011664
PSKINEZA	.425520	-.048728	-.397206	-.216898	.551762	.142486
MATERIAL	.288937	-.079127	-.699811	-.048762	.406216	.015891
TRANSSUB	.104130	-.070079	-.735295	-.196004	.188576	.091636
MAG	.214459	-.028681	-.473167	-.056774	.527240	-.214964
VAMPIR	-.029005	-.142764	-.680768	-.185872	-.026973	-.107733
BIOENERG	.771020	-.133461	.011628	-.205357	.100124	-.344830
BIOZDRAV	.852323	-.062682	-.037800	-.135157	.116330	-.205864
BAJAN	.714263	-.234069	-.128869	-.213455	.084541	-.076503
BOG	.226963	-.815839	-.035104	.030250	.131877	.022516
ANGEL	.166309	-.877312	-.124884	-.129358	.105999	.109251
HUDI	.123722	-.784112	-.324301	.071351	.098183	-.087859
STIKNADN	.063325	-.542482	-.165500	-.288765	.471455	-.124294
POSMRT	.076551	-.529887	.084287	-.343275	.611471	-.059454
OBSMRT	.384052	-.307671	.120271	-.417739	.388691	.021954
REINKARN	.143502	-.167212	-.106298	-.263917	.736845	-.216976
PREJZIV	.206916	-.085936	-.076050	-.278687	.702110	-.217700
DUHOVI	.254818	-.264911	-.223166	-.097377	.689373	-.272519
ZNAMEN	.260480	-.418197	-.329436	-.048836	.503860	-.344316
PRIKAZEN	.206909	-.381220	-.465936	-.109565	.354863	-.254295
STRAHOVI	.056317	-.449030	-.590583	.056515	.003780	-.320499
ATLANT	.223635	.030057	-.176364	-.313113	.203936	-.699878
PIRAMID	.350512	.054160	-.045460	-.336865	.266423	-.655248
INTELIG	.239216	.002267	-.073848	-.684396	.245634	-.368936
NZEMCIV	.187516	.037666	-.140085	-.780461	.238966	-.235478
NLP	.233769	-.070722	-.195766	-.859239	.127637	-.037194
NZEMBITJ	.180634	-.124130	-.176094	-.832860	.203062	-.124897

Če bi pri ekstrakciji faktorjev uporabili kot kriterij ti. scree-test, potem bi se ustavili pri dveh najpomembnejših faktorjih. Nasičenja s tema faktorjema, ki predstavljata nekaj približek faktorjem višjega reda, prikazuje tabela 4.

Iz tabele 4 vidimo, da prvi faktor nekako združuje klasične paranormalne pojave, bioenergetske pojave in okultne pojave (v zvezi z obstojem misterioznih in nezemeljskih civilizacij). Drugi faktor se bolj nanaša na transcendentne pojave - transcendentna, nadnaravna bitja in onstransko eksistenco.

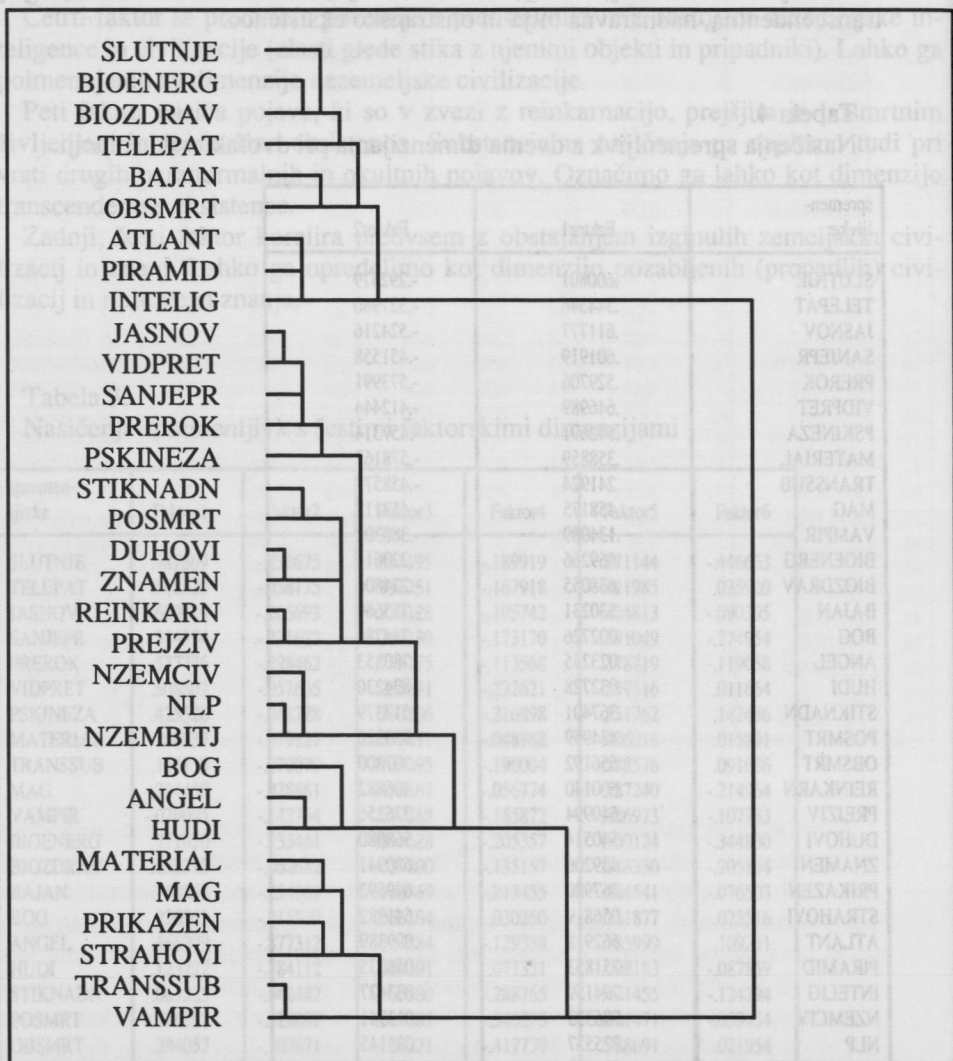
Tabela 4.

Nasičenja spremenljivk z dvema dimenzijama pri dvofaktorski soluciji.

spremenljivke	Faktor1	Faktor2
SLUTNJE	.600801	-.292579
TELEPAT	.544346	-.327980
JASNOV	.611777	-.524216
SANJEPR	.601919	-.451558
PREROK	.529706	-.573991
VIDPRET	.646989	-.412444
PSKINEZA	.542691	-.457314
MATERIAL	.358859	-.578162
TRANSSUB	.241924	-.458577
MAG	.458175	-.452118
VAMPIR	.134089	-.388300
BIOENERG	.669266	-.220611
BIOZDRAV	.638055	-.224806
BAJAN	.530231	-.355660
BOG	.002726	-.734780
ANGEL	.023255	-.780853
HUDI	-.032728	-.824230
STIKNADN	.367401	-.617379
POSMRT	.434959	-.530326
OBSMRT	.556192	-.307800
REINKARN	.600140	-.406882
PREJZIV	.640994	-.326256
DUHOVI	.540514	-.568080
ZNAMEN	.439206	-.680941
PRIKAZEN	.367920	-.649592
STRAHOVI	.056819	-.641982
ATLANT	.662918	-.099389
PIRAMID	.751853	-.058275
INTELIG	.794159	-.033427
NZEMCIV	.786333	-.013741
NLP	.725537	-.085145
NZEMBITJ	.734197	-.135867

Implicitno kategorizacijo paranormalnih in transcendentnih pojavov nam lepo pokažejo tudi rezultati hierarhične klastrske analize (Wardova metoda), ki jih prikazuje slika 1. Izrisani dendrogram kaže, da respondenti v grobem kategorizirajo ocenjevane pojave v dve veliki skupini, ki vsaka zase razpadeta na več manjših. Če si ogleđamo nivo, ki nam da približno enako število klastrov, kot je bilo izločenih faktorjskih dimenzij, potem se lahko osredotočimo na sedem klastersko solucijo. V tej najdemo najprej še vedno enoten klaster bioenergetskih pojavov, vključno z misteriji-

oznimi civilizacijami, slutnjami, telepatijo in obsmrtnimi doživetji. Temu sledi klaster klasičnih paranormalnih pojavov (od jasnovidnosti do psihokineze), nato klaster transcendentne eksistence (od stikov z nadnaravnim do spominov na prejšnje življenje), klaster nezemeljske inteligence, klaster nadnaravnih bitij, klaster okultnih pojavov in nazadnje klaster transsubstanciacije in vampirizma.

Slika 1. Dendrogram posebnih pojavov na podlagi hierarhične klastrske analize.

Rezultati multivariantnih analiz (faktorske in klastrske analize) kažejo, da respondenti vsekakor na značilen način povezujejo ocenjevane pojave. Pri tem jih implicitno kategorizirajo v skupine, ki v grobem (ne pa v podrobnostih) ustrezajo strokovnim kategorizacijam in klasifikacijam. Videti je, da respondenti v znatni meri povezujejo klasične paranormalne in bioenergetske pojave, dalje nadnaravne

pojave in bitja, misteriozne in okultne pojave, pojave v zvezi z onstransko eksisten-co in reinkarnacijo, pojave v zvezi z obstojem nezemeljske inteligence in pojave v zvezi z neznanimi propadlimi zemeljskimi civilizacijami.

Korelacije ocen s spolom, starostjo, izobrazbo in osebnostnimi potezami

Končno nas je v raziskavi tudi zanimalo, koliko se ocene verjetnosti paranormal-nih in transcendentnih pojavov povezujejo z osebnimi značilnostmi - spolom, starostjo, inteligentnostjo, izobrazbo in osebnostnimi potezami.

Tabela 5 nam kaže povezave s spolom, starostjo, inteligentnostjo (kot jo meri pri-marni faktor B iz Cattellovega vprašalnika osebnosti 16PF) in stopnjo izobrazbe. Tabela prikazuje samo statistično pomembne korelacije in te se pojavljajo zlasti v povezavi s starostjo, manj pa jih je pri drugih treh spremenljivkah. Korelacije ocen s starostjo so nasploh v pretežni meri pozitivne, kar pomeni, da starejše osebe v povprečju dajejo višje ocene, torej manj verjamejo v obstoj navedenih pojavov! To je nedvomno zelo zanimiv podatek, saj kaže, da mlajše osebe više ocenjujejo verjet-nost obstoja paranormalnih in transcendentnih pojavov. V žargonu razsvetljenstva bi lahko trdili, da so mlajše generacije bolj praznoverne in nagnjene k misticizmu, v žargonu new age-a pa bi lahko rekli, da so bolj duhovno usmerjene in odprte do nez-nanega ali manj znanega.

Med spoloma je malo bistvenih razlik, zdi se, da ženske nekoliko bolj verjamejo v prerokovanje, moški pa bolj v obstoj zunajzemeljske inteligence in civilizacije. Povezava z inteligentnostjo je očitna samo pri prepričanju v duhove: inteligentnejše osebe bolj verjamejo v možnost stika z duhovi! Ker velja isto tudi za mlajše osebe, je vprašanje, koliko na ta podatek vpliva korelacija med inteligentnostjo in starostjo. Kar zadeva izobrazbo, je videti, da osebe z višjo izobrazbo bolj verjamejo v obstoj obsmrtnih doživetij in nezemeljske inteligence, manj pa v strahove.

Posebno zanimivi so podatki, ki govorijo o povezanosti prepričanja v ocenjevane pojave z osebnostnimi potezami (tabela 6). Med vsemi potezami je daleč največ statistično pomembnih korelacij pri primarni potezi A (sizijska - afekcija). Niz nega-tivnih korelacij pomeni, da ekstravertne, družabne, ljubeznive in k popularnosti stremeče afektivne osebe v splošnem bistveno bolj verjamejo v obstoj paranormal-nih in transcendentnih pojavov. Hladne in kritične sizijske osebe so glede prepričan-ja v verjetnost teh pojavov očitno mnogo bolj skeptične. Zanimiv je dalje podatek, da čustveno stabilne osebe (C) bolj kot labilne verjamejo v slutnje, telepatijo, prikazni in obstajanje skritih znanj. Dominantne in parmične osebe (E in H) ver-jamejo v Boga bolj kot submisivne in plašne osebe; nezaupne, protenzijske osebe (L) bolj verjamejo v magijo, reinkarnacijo, angele, hudiča, duhove in posmrtno življen-je, kot zaupljive osebe; urejene, samokontrolirane osebe (Q3) bolj verjamejo v telepatijo in manj v strahove kot neurejene osebe; napete, nesproščene osebe (Q4) bolj verjamejo v preroške sanje in obsmrtna znamenja kot sproščene in zadovoljne osebe.

Tabela 6.
Korelacije ocen z osebnostnimi potezami.

spremen- ljivke	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N
SLUTNJE	-.44		-.31								
TELEPAT	-.61		-.33								
JASNOV	-.39										
SANJEPR	-.38										
PREROK	-.31										
VIDPRET											
PSKINEZA	-.34										
MATERIAL											
TRANSUB											.32
MAG											
VAMPIR											-.41
BIOENERG	-.36										
BIOZDRAV	-.39										
BAJAN	-.39										
BOG					-.37			-.34			
ANGEL	-.43										-.36
HUDI											-.36
STIKNADN	-.34										-.32
OSMRT	-.42										-.32
OBSMRT											-.34
REINKARN											-.38
PREJZIV											-.33
DUHOVI		-.35									
ZNAMEN	-.38										
PRIKAZEN					-.38						-.44
STRAHOVI											
ATLANT											
PIRAMID	-.36				-.40						
INTELIG	-.39										
NZEMCIV	-.46										-.32
NLP	-.42										
NZEMBITJ	-.39										

Slika 1. Dendrogram posebnih pojavov na podlagi hierarhične klasterne analize.

Rezultati multivariantnih analiz (faktorske in klasterne analize) kažejo, da respondenti vsekakor na značilen način povezujejo ocenjevane pojave. Pri tem jih implisitno kategorizirajo v skupine, ki v grobem (ne pa v podrobnostih) ustrezajo strokovnim kategorizacijam in klasifikacijam. Videti je, da respondenti v znatni meri povezujejo klasične paranormalne in bioenergetske pojave, dalje nadnaravne

Tabela 5.

Korelacije ocenjenih pojavov s spolom, starostjo, inteligentnostjo (B) in izobrazbo.

spremenljivke	SPOL	STAROST	B	IZOBR
SLUTNJE		.1952		
TELEPAT				
JASNOV				
SANJEPR				
PREROK	.2007			
VIDPRET		.2247		
PSKINEZA		.2173		
MATERIAL				
TRANSSUB				
MAG				
VAMPIR				
BIOENERG				
BIOZDRAV				
BAJAN				
BOG				
ANGEL				
HUDI				
STIKNADN				
POS MRT		.2786		
OBS MRT		.2581		-.2764
REINKARN		.2477		
PREJZIV		.3648		
DUHOVI		.2900	-.3477	
ZNAMEN				
PRIKAZEN		.2341		
STRAHOVI				.2312
ATLANT				
PIRAMID				
INTELIG	-.1919	.2491		-.2376
NZEMCIV	-.2298			
NLP				
NZEMBITJ				

spremenljivke	O	Q1	Q2	Q3	Q4
SLUTNJE					
TELEPAT			-0.34		
JASNOV					
SANJEPR				-0.43	
PREROK					
VIDPRET					
PSKINEZA					
MATERIAL	0.36	-0.32			
TRANSSUB		-0.33			
MAG					
VAMPIR					
BIOENERG					
BIOZDRAV					
BAJAN					
BOG					
ANGEL					
HUDI					
STIKNADN	-0.32				
POSMRT					
OBSMRT					
REINKARN					
PREJZIV					
DUHOVI					
ZNAMEN				-0.38	
PRIKAZEN					
STRAHOVI			0.46		
ATLANT					
PIRAMID					
INTELIG					
NZEMCIV					
NLP					
NZEMBITJ		-0.33			

ZAKLJUČKI

Rezultati raziskave so preliminarne narave, saj so dobljeni na vzorcu, ki ni zadosti velik, da bi lahko zanesljivo sklepali, da je reprezentativen za slovensko populacijo. Seveda pa tudi nimamo nobenih vnaprejšnjih podatkov, po katerih bi lahko sklepali, da odstopa od reprezentativnosti v tistih pogledih, ki bi lahko vplivali na splošno veljavnost ocen, ki so jih dajali respondenti.

Odgovori oziroma ocene respondentov so v mnogočem zanimivi. Po njih lahko ocenjevane pojave precej določno rangiramo od tistih, ki so respondentni prepričani vanje ali pa jih ocenjujejo kot zelo verjetne, do tistih, ki jih ocenjujejo kot zelo malo verjetne, ali pa so prepričani, da ne obstajajo.

Rezultati multivariantnih analiz kažejo, da respondenti kategorizirajo ocenjevane pojave vzdolž večjega števila implicitnih dimenzij. Njihove kategorizacije lahko primerjamo s strokovnimi kategorizacijami. V grobem jim ustrezajo, nikakor pa ne povsem.

Na ocene vplivajo osebne značilnosti, kot so spol, starost, inteligentnost, izobrazba in osebnostne poteze. Posebno zanimiva se zdi ugotovitev, da so v povprečju v obstoj posebnih, paranormalnih in transcendentnih pojavov bolj prepričane mlade kakor starejše osebe. Med osebnostnimi potezami, ki vplivajo na oceno verjetnosti teh pojavov, je zlasti primarna (izvorna) poteza sizija - afekcija (A). Afektivne osebe so bistveno bolj kot sizične prepričane v obstoj paranormalnih in transcendentnih pojavov.

LITERATURA

Bauer, E. (1979). Kritik und Kontroversen der Parapsychologie. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 546-559

Bauer, E. und von Lucadou, W. (1979). Methoden und Ergebnisse der Psychokinese-Forschung. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler,

Gruber, E.R. (1979). Zur historischen Entwicklung der Parapsychologie. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 483-493.

Haas, J. U. (1979). Parapsychologie und Ethnologie. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 591-597.

Mischo, J. (1979). Methoden, Probleme und Ergebnisse der ASW-Forschung. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 513-537.

Müller, L. (1979). Parapsychologie und Täuschung. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 560-565.

Neher, A. (1990). The psychology of transcence. New York, Dover.

Trstenjak, A. (1993). Življenje po smrti.

von Lucadou, W., Kornwachs, K. (1979). Parapsychologie und Physik. V: Die Psychologie des 20. Jahrhunderts. Band XV. Transzendenz, Imagination und Kretivität. Zürich, Kindler, 581-590.

Zaleski, C. (1991). Onstranska potovanja. Ljubljana, Mladinska knjiga.